

Norge er et velferdsland...i fiskeoppdrett

Av seniorforsker Børge Damsgård, Fiskeriforskning, borge.damsgaard@fiskeriforskning.no

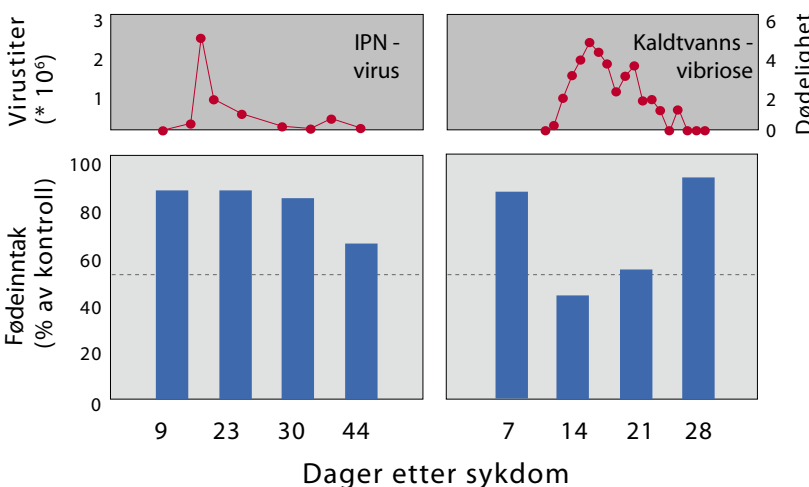
Etisk produksjon og fiskevelferd. Begreper vi knapt brukte for 10 år siden, men som i dag har blitt hverdagen i norsk oppdrettsnæring. Hvorfor skal vi bry oss om velferd og etikk og hvilke trender ser vi i Europa i dag?

Den nye maten

Kostholdet i Norge har endret seg dramatisk i løpet av de siste generasjonene. Våre besteforeldre var mest opptatt av mengde mat, våre foreldre i økende grad av kvalitet, mens den siste generasjonen har et sammensatt forhold til føden. Mat har endret seg fra et *ernæringsregime*, via et *sunnhetsregime* til et *opplevelseregime*. Spørsmålene om velferd hos fisk er en del av en generell endring i hvordan vi ser på forholdet mellom dyr og menneske. Det er for enkelt å si at denne megatrenden bare skyldes en urban livsstil med et romantisk og urealistisk syn på hvor maten kommer fra. Velferd hos husdyr er ikke noe nytt, men hvor passer fisken inn? Etter utviklingen av husdyrholdet har det knapt kommet til noen nye arter. Kyr og sau har hatt lang tid til å tilpasse seg forholdet til menneskene. Fisk har tradisjonelt mindre kulturell og juridisk beskyttelse i forhold til andre husdyr. De har på en måte endt midt mellom "laverestående" og "høyerestående" dyr. Mange er lenger ikke så sikker på at fiskene er så primitive. Hvis fisken får en annen *status* - hva vil det bety for hvordan vi handterer fisk i oppdrett?

Hva menes med fiskevelferd?

Det er flere definisjoner på velferd, basert enten på dyrets biologiske funksjon, den subjektive opplevelsen til dyret eller naturlige adferdsbehov. Fagmiljøene i Norge bruker en definisjon basert på hvordan dyr *mestrer* sin situasjon. Utredningen av forskningsbehovet innen dyrevelferd i Norge fra 2005 slo fast at: "Dyrevelferd er individets subjektive opplevelse av sin mentale og fysiske tilstand som følge av dets forsøk på å mestre sitt miljø". Sagt på en annen måte betyr *å mestre sitt miljø* hvordan en fisk klarer å normalisere adferden og fysiologien i et u-normalt liv i kultur. Oppdrett må ikke nødvendigvis likne på det naturlige, men dyrene skal mestrer alt fra vannkvalitet til sosiale forhold til andre fisk. Ved å øke kunnskapen om slike mestring kan en si noe om hvordan fisken har det i oppdrett, men ingenting om hva som er *det gode liv* for en fisk. Kanskje er det en tilværelse med flest mulig positive stimuli og færrest mulig negative? En kan også si at det gode liv er å få *dekket sine behov*, eller at det er viktigere å få *realisert sitt potensial*. En oppdrettsfisk kan for så vidt ha alt den ønsker seg av plass og mat og god vannkvalitet uten å få realisert for eksempel et potensial om å vandre til havs eller å reproducere seg.

Figur 1. Avvik fra normalt fødeinntak er en god indikator på velferd og helse. To eksempler på hvordan IPN-virus og kaldtvannsvibriose reduserer fødeinntaket etter sykdom. Data fra egne publikasjoner.

For sin egen skyld

Love og regler som direkte og indirekte regulerer velferd hos oppdrettsfisk er ikke nødvendigvis knyttet til verken næringen eller konsumentens behov. For noen hundre år siden var det ingen selvfølge at

Kunnskap som flytter grenser

Figur 2. Sjømat skal være en *feel good* opplevelse. Ikke bare skal den smake godt og gi god helse, men også være produsert på en etisk forsvarlig måte. Illustrasjonsfoto

dyr skulle ha noen beskyttelse, og den juridiske utviklingen av dyrevernlovene var i stor grad en konsekvens av dyremishandling. England og Norge var tidlig ute med dyrevernlover, og fisk er helt klart inkludert i den norske loven fra 1974. Begrepet *lidelse* er sentral i lovgivningen, og lovteksten som sier at dyr ikke skal lide *unødvendig* gir en indikasjon at *nødvendig* lidelse, hva nå det måtte være, er fullt lovlig og akseptabelt. Stortingsmeldingen om dyrehold og dyrevelferd fra 2002-2003 slår fast et nytt prinsipp for velferd: *Dyr har egenverdi*. Det betyr at regler som sikrer dyr beskyttelse skal være basert på dyrenes egen verdi, ikke hva de betyr for oss mennesker som produksjonsdyr eller mat. Om en følger denne linjen helt ut vil det ikke være grunnlag for å skille mellom nødvendigheten av hva vi gjør med dyrene.

Konsumentene – ballets dronning

Det er mange som mener noe om velferd og etikk. Noe er basert på kunnskap om fisk, men mye er basert på manglende kunnskap, følelser og i noen tilfeller grunnleggende holdninger som at oppdrett av dyr er forkastelig, uansett hvor gode betingelser dyrene får.

De fleste konsumenter har god kunnskap om de positive aspektene ved å spise fisk, mens de negative er mer sammensatte. Argumentene *mot* oppdrettsfisk er gjerne at fisk har dårligere smak og tekstur enn villfisk, at en er redd for forurensning fra fiskefôret, eller at fôret er produsert fra ikke-bærekraftig fiske. Videre er det en bekymring at oppdrett forurenser miljøet og har negativ påvirkning på villfiskbestandene ved rømning og sykdomsspredning, og at oppdrettet fisk ikke er produsert på en etisk forsvarlig måte. Ofte skiller ikke konsumentene mellom punktene, men er negativ til oppdrett basert på en blanding av argumentene. Noen grupper er på den annen side mer negativ til villfisk på grunn av nedgang i lakse- og torskbestandene, og ser på oppdrett som et alternativ til å redusere presset på villfisk.

Det finnes noen undersøkelser som viser at konsumentene er opptatt av velferd og etikk, men betydningen av slike spørsmål er usikker. Konsumenter kan være både irrasjonell og inkonsekvent, og holdninger i en spørreundersøkelse er ikke nødvendigvis representativ for kjøpeadferden når en står foran kjøledisken. For mye informasjon om velferd kan også føre til at konsumentene velger bort fisk til fordel for noe de ikke har informasjon om. Det konsumentene ikke vet, vil de ikke alltid vite. På den annen side er det ikke nødvendigvis konsumentene som trenger denne kunnskapen. Flere store matvarekjedene har begynt å sette etiske krav til matvarer og forventer slik informasjon om oppdrettsfisk.

Det er flere eksempler på sertifisering og merking av mat, og det er mulig å kjøpe *organisk* eller *økologisk laks*. Kriteriene for slik merking er basert på noen prinsipper for bærekraftig produksjon og miljøkonsekvenser, men kun i begrenset grad på fiskens egen velferd. Det eksisterer et markedsegment som bevisst kjøper økologiske matvarer, og disse vil være villig til betale mer for økologisk laks.

Kunnskap som flytter grenser

Et skjebnefellesskap

Konsument og oppdretter er i et skjebnefellesskap, og er avhengig av gjensidig tillit. Lønnsomheten i næringen er svært følsom for markedsprisen på fisk. Selv små endringer i pris har stor betydning, og holdninger hos konsumentene er derfor en viktig faktor for økonomien. De fleste oppdrettere frykter at internasjonale og nasjonale lover og regler skal føre til økte produksjonskostnader. Frykten er ikke grunnløs, og for eksempel en endring av maksimale tetthet har store økonomisk konsekvenser. Mange er også bekymret for at Norge skal innføre regler som gjør at andre nasjoner skal få ytterlige fordeler og kan selge billig fisk inn i våre marked. Noen mener også at fiskeoppdrett allerede er etisk nok, og argumenterer at ingen vil påføre sine egne husdyr noe som går ut over produksjonen. Samtidig er driften av norske oppdrettsanlegg blitt mer intensiv. I forhold til for 20 år siden produserer

et smoltanlegg i dag ofte 3-4 ganger så mye fisk av langt større størrelse ved bruk av kanskje bare en tiendedel av tidligere vannmengde.

Figur 3.

Er dette dårlig velferd? Fiskene hadde svært god plass, men valgte selv å stå tett sammen. Fisketetthet er en dårlig indikator på velferd.

Foto: Børge Damsgård.

På den annen side er det et økende antall oppdrettere som i dag er positiv til fiskevelferd, og ser på dette som en mulighet, ikke nødvendigvis et problem. Endringer av produksjonsmetoder og bedringer av fiskens forhold kan bli betalt tilbake i form av økt produksjon, mindre variasjon i fiskestørrelse, bedre fôrutnyttelse, mindre helseproblemer, bedre kvalitet og høyere markedspris.

En titt i glasskulen

Hva er framtiden for etisk oppdrett og fiskevelferd? Trenden er kommet for å bli, og oppdrettsnæringen blir konfrontert med kompromisset mellom en økende intensiv drift, og et økende behov for sjømat av høy kvalitet, produsert på en etisk forsvarlig måte. Det vil bli enda mer fokus på velferd, og nye lover og regler vil påvirke hvordan vi produserer fisk. Samtidig blir oppdrettsenhetene større og mer kompleks, og behovet for å utvikle utstyr og metoder som ivaretar fiskens helse og velferd vil øke. Forvaltningen av fiskevelferd må baseres på en solid vitenskapelig plattform som integrerer kunnskap om fiskens adferd, fysiologi og helse. Indikatorer på god velferd vil bli utviklet og inngå sammen med registreringer av produksjonsdata og fiskehelse. Systemer for sporbarhet vil trolig bli verktøyet som kommuniserer etiske kvaliteter fra oppdretter til konsument. Norge er i dag det landet som har kommet lengst i forvaltning og forskning om fiskens velferd. Om 10 år er fiskevelferd et helt vanlig begrep i det norske språket.

Prosjektet "Velferd hos oppdrettsfisk" er et strategisk instituttprogram 2001-2006, med forskere fra Fiskeriforskning i Tromsø, Havforskningsinstituttet og Universitetet for Miljø- og Biovitenskap. Sluttrapporten kan nedlastes fra www.fiskeriforskning.no

Kunnskap som flytter grenser